สถานะของการจัดการความรู้เพื่อสืบสานและอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น กรณีศึกษา เรือกอและจำลอง ในเขตพื้นที่ชุมชนศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส[1]

อับดุลเลาะ เจ๊ะหลง[2]
มารีกี มะเด็ง[3]
ธันยากรณ์ ตุดเกื้อ[4]

*(**วันที่รับ:** 10 ต.ค. 2566; **วันที่แก้ไขเสร็จ:** 9 ส.ค. 2567; **วันที่ตอบรับ:** 9 ส.ค. 2567)*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเชิงคุณภาพนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานะของการจัดการความรู้เพื่อสืบสานและอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น กรณีศึกษา เรือกอและจำลอง ในเขตพื้นที่ชุมชนศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม 2 วิธี คือ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการระดมสมอง กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจงสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 36 คน และกำหนดผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการระดมสมองจำนวน 10 คน จำนวน 2 ครั้ง รวม 20 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการสร้างข้อสรุป ตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการยืนยันข้อมูลระหว่างการสัมภาษณ์ ภายหลังจากการเก็บข้อมูล และเมื่อสิ้นสุดการเก็บรวบรวมข้อมูลครบถ้วนแล้ว และนำมาเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบพรรณนาความ

ผลการวิจัยพบว่า 1) ความรู้มีสถานะเป็นมรดกวัฒนธรรมและเป็นตัวแทนทางวัฒนธรรมของชุมชน 2) ความรู้ว่าด้วยเรือกอและจำลองสามารถเรียนรู้ผ่านแหล่งวิทยาการเรียนรู้ชุมชน คือ บุคคล สิ่งก่อสร้าง และสื่อบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ 3) การได้มาซึ่งความรู้เรือกอและจำลองถือเป็นการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษและถูกพัฒนาขึ้นเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม โดยที่คติความเชื่อ ทุนนิยม และผลกระทบจากภัยพิบัติทางธรรมชาติเป็นผลทำให้ความรู้ทางวัฒนธรรมชุมชนมีลักษณะเป็นพลวัตร 4) การถ่ายทอดความรู้ส่วนใหญ่ผ่านการแบ่งปันประสบการณ์ที่เน้นการนำไปใช้ในระดับชาวบ้าน ผู้รับการถ่ายทอดยังขาดความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรมชุมชน ชุมชนยังขาดกระบวนการถ่ายทอดความรู้ และขาดการสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม 5) สำหรับการสร้างความรู้ใหม่ต้องให้ความสำคัญกับการวางแผนการเรียนรู้ โครงสร้างหน้าที่ ครูหรือผู้เชี่ยวชาญ การสนับสนุนให้ชุมชนเป็นพื้นที่สร้างสรรค์โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติ การประเมินผล และการร่วมรับผล

คำสำคัญ: การจัดการความรู้ เรือกอและจำลอง ชุมชนศิลปาชีพ การสืบสานและอนุรักษ์

---

[1] บทความวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สัญญาเลขที่ LIA6502121S

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาสังคม วัฒนธรรม และการพัฒนามนุษย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

[3] อาจารย์, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

[4] อาจารย์ ดร., สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

The Status of Knowledge Management to Enhance and Preserve Local Arts and Crafts: A Case Study of Kolae Boat Model in the Foundation for the Promotion of Supplementary Occupations under the Royal Patronage of Her Majesty the Queen Sirikit in Khok Khian, Muang, Narathiwat Province[2]

Abdullah Chelong[2]
Mareekee Madeng[3]
Thanyakorn Tudkea[4]

(**Received:** *October 10, 2023;* **Revised:** *August 9, 2024;* **Accepted:** *August 9, 2024)*

Abstract

This qualitative research article will investigate the status of knowledge management (KM) to enhance and preserve local arts and crafts: A case study of the Kolae boat model in the Foundation for the Promotion of Supplementary Occupations under the royal patronage of Her Majesty Queen Sirikit in Khok Khian, Muang, Narathiwat Province. The data were collected by two methods: in-depth interviews and brainstorming. Thirty-six key informants were assigned for in-depth interviews, and brainstorming was conducted twice, with 10 participants each time, totaling 20 informants. The data were analyzed to draw conclusions and validated during the interviews after the data collection. Then, the results of the analysis were presented descriptively.

The findings revealed that 1) knowledge is carried out as a cultural heritage and cultural representation of the community, 2) knowledge, regarding the Kolae boat, can be learned through community learning resources, consisting of personnel, architecture, and social media on social networks, 3) the acquisition of knowledge about the Kolae boat model is considered to be inherited from ancestors and has been developed into a cultural product. Beliefs, capitalism, and the impact of natural disasters have resulted in community cultural knowledge becoming dynamic. 4) Most knowledge is transferred through sharing experiences emphasizing application at the village level. The recipients still lack an understanding of community culture, while the community still lacks a knowledge transfer process and lacks support from all sectors, and 5) creating new knowledge must emphasize a learning plan, organizational structure, trainers or experts, and encouragement of the community to become a creative environment through community involvement in planning, action, evaluation, and feedback.

Keywords: knowledge management, Kolae boat model, local arts and crafts, enhance and preserve

---

[2] Assistant Professor., Ph.D., Department of Society, Culture, and Human Development, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University

[3] Lecturer, Faculty of Education, Prince of Songkla University

[4] Lecturer, Ph.D., Department of Social Development, Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University

บทนำ

เรือกอและจำลอง จัดเป็นหนึ่งในศิลปหัตถกรรมที่สะท้อนถึงกระบวนการและผลผลิตทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวประมงในพื้นที่ชุมชนภาคใต้ชายแดนของประเทศไทย โดยเฉพาะในพื้นที่ชุมชนบ้านทอน ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส ที่มีลักษณะภูมิศาสตร์และความสัมพันธ์ของชุมชนกับทะเลเป็นเวลาช้านานจวบจนถึงปัจจุบัน มีเรือกอและจำลองเป็นมรดกวัฒนธรรมในความหมายเชิงประวัติศาสตร์ที่เกิดจากการเรียนรู้ ถ่ายทอดจนสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น ผลผลิตทางวัฒนธรรมเหล่านี้เกิดจากพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการอนุรักษ์ศิลปะ ภูมิปัญญา และมรดกวัฒนธรรมของชุมชน ครั้งที่พระองค์ท่านได้เสด็จแปรพระราชฐานประทับแรม ณ พระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์ จังหวัดนราธิวาส ในปีพุทธศักราช 2516 เพื่อทรงเยี่ยมเยียนราษฎรในท้องถิ่นพื้นที่จังหวัดนราธิวาส พร้อมทั้งมีพระราชประสงค์ที่จะส่งเสริมให้ราษฎรมีรายได้เพิ่ม จึงมีพระราชดำริให้ราษฎรทำเรือกอและจำลองเป็นของที่ระลึกเพื่อเป็นอาชีพเสริม โดยจัดตั้งกลุ่มเรือกอและจำลองแก่ราษฎรที่สนใจ ต่อมาได้จัดให้มีการประกวดทำเรือกอและจำลอง การแข่งขันเรือกอและเพื่อชิงถ้วยพระราชทานหน้าพระที่นั่ง ซึ่งในปี 2566 จังหวัดนราธิวาสได้จัดงานเพื่อชิงถ้วยพระราชทานเป็นครั้งที่ 46 เพื่อรักษาไว้ซึ่งรูปทรงและลวดลายโบราณอันเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของจังหวัดนราธิวาส (ผู้จัดการออนไลน์, 2566; สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ม.ป.ป.)

ทั้งนี้ในปัจจุบัน เรือกอและจำลองกลายเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมและเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่สร้างรายได้ให้กับประชาชนบางกลุ่มของพื้นที่เท่านั้น อันเกิดจากการแข่งขันในเชิงธุรกิจและผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ รวมถึงประชาชนมีกระบวนทัศน์การมองเรือกอและจำลองในฐานะสินค้าทางวัฒนธรรมในมิติวัตถุธรรมเพียงเท่านั้น ยังขาดการต่อยอดและพัฒนา รวมถึงการรักษาไว้ซึ่งความรู้ทางวัฒนธรรมที่เป็นระบบและน่าเชื่อถือได้ อันหมายถึงการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมที่เป็นหัวใจสำคัญของพระราชดำริของพระองค์ท่าน ในการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการอนุรักษ์ศิลปะ ภูมิปัญญา และมรดกวัฒนธรรมศิลปหัตถกรรมนี้ไว้ หากมองย้อนไปในอดีต การจัดการความรู้ในสังคมไทยมีรูปแบบการถ่ายทอดแบบสำนึก มีการถ่ายทอดให้เฉพาะลูกศิษย์ในสำนักเท่านั้น มีการบันทึกจารึกน้อยมาก เน้นการถ่ายทอดด้วยการพูด เล่า แสดงสาธิต การเลียนแบบ โดยที่การบันทึกส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปแบบราชสำนัก ศาสนา และการสาธารณสุข ทำให้การถ่ายทอดองค์ความรู้อยู่ในวงจำกัดและไม่แพร่หลาย วัฒนธรรมการอ่านเขียนในชุมชนยังไม่เป็นที่แพร่หลาย ในขณะที่วัฒนธรรมซึ่งถือเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่สร้างมูลค่ามหาศาลให้กับประเทศชาติที่สามารถสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนและเป็นอนาคตทางเศรษฐกิจของประชาชน จึงต้องศึกษาอย่างจริงจังถึงวิธีการในการพัฒนาการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมในชุมชน เพื่อดึงความรู้ที่แฝงฝังอยู่ในตัวบุคคล หรือความรู้ทางวัฒนธรรมที่กระจัดกระจายอยู่ในชุมชนให้สามารถรวบรวมเป็นสารสนเทศทางวัฒนธรรมที่สามารถสืบทอดต่อยอดได้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ที่ต้องการสร้างความได้เปรียบ โดยอาศัยสินทรัพย์ที่จับต้องไม่ได้สู่การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชน (มงคลชัย วิริยะพินิจ, 2565; อรศรี งามวิทยาพงศ์, 2549)

ที่ผ่านมา สถานะการจัดการความรู้ว่าด้วยการสืบสานและอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นเรือกอและจำลองปรากฏขึ้นอยู่ในรูปแบบของสื่อวิดิทัศน์ และการบอกเล่าต่อกันมาอย่างกระจัดกระจาย จึงยากต่อการนำความรู้ไปต่อยอดเพื่อออกแบบแนวทางในการพัฒนาการจัดการความรู้เรือกอและจำลอง จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นที่มาและความสำคัญในการศึกษาในครั้งนี้ ในขณะที่พลวัตรทางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องได้รับการศึกษาข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน โดยเฉพาะหลังจากที่มีการชะงักงันของความรู้อันเกิดจากการระบาดใหญ่ของโควิด 19 ทำให้ความรู้ทางวัฒนธรรมถูกแช่แข็งตามไปด้วย บทความวิจัยนี้จึงต้องการศึกษาสถานะของการจัดการความรู้เพื่อสืบสานและอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น กรณีศึกษา เรือกอและจำลอง ในเขตพื้นที่ชุมชนศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส อันเป็นการศึกษาภูมิวัฒนธรรมขั้นพื้นฐานในการรวบรวมความรู้ทางวัฒนธรรมในชุมชนเพื่อนำไปออกแบบแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้เพื่อสืบสานและอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นที่มีลักษณะข้อมูลที่ทันสมัย และเป็นไปตามหลักการทางวิชาการที่น่าเชื่อถือได้ เพื่อตอบคำถามที่ว่า 1) สถานะของความรู้ 2) การได้มาซึ่งความรู้ 3) การใช้ความรู้ 4) การถ่ายทอดแบ่งปันความรู้ และ 5) การสร้างความรู้เป็นอย่างไร โดยมุ่งหวังว่าผลลัพธ์ที่ได้จะนำไปสู่การนำไปใช้ประโยชน์ และเป็นเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนา การเผยแพร่ความรู้ รวมถึงการมองภาพอนาคตในการทำงานอย่างมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการสร้างความรู้และนวัตกรรมที่ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของโลกต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาสถานะของการจัดการความรู้เพื่อสืบสานและอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมเรือกอและจำลองในพื้นที่ชุมชนศิลปาชีพของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส

วิธีการวิจัย

การรวบรวมข้อมูล

การวิจัยนี้เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม 2 วิธี คือ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และประชุมระดมสมอง โดยกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักที่ใช้สำหรับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก แบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 36 คน ดังนี้

กลุ่มที่ 1 นักวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส จำนวน 4 คน โดยคัดเลือกจากตัวแทนนักวิชาการที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประชาชน และมีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาอาชีพเรือกอและจำลอง โดยกำหนดเป็น 1) นักวิชาการที่ปฏิบัติงานจากพัฒนาชุมชนจังหวัด 2) นักวิชาการจากวัฒนธรรมจังหวัด 3) นักวิชาการด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นจากมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ และ 4) นักวิชาการด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

กลุ่มที่ 2 ช่างเรือกอและจำลอง จำนวน 5 คน โดยคัดเลือกจากตัวแทนศูนย์เรือกอและจำลอง หรือผู้ประกอบกิจการด้านเรือกอและจำลองในพื้นที่ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

กลุ่มที่ 3 ผู้นำส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ จำนวน 5 คน โดยคัดเลือกจากผู้นำส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ ประกอบด้วย 1) ผู้ใหญ่บ้าน 2) คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล และ 3) ผู้นำศาสนา

กลุ่มที่ 4 เยาวชนในพื้นที่ จำนวน 8 คน โดยคัดเลือกจากตัวแทนเยาวชนในพื้นที่ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส ทั้งในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษาที่มีความรู้ความสามารถ และมีความชอบในงานเรือกอและจำลอง

กลุ่มที่ 5 ผู้ปกครองเยาวชนในพื้นที่ จำนวน 8 คน โดยคัดลือกจากผู้ปกครองของเยาวชนในพื้นที่ตำบลโคกเคียน อำเมือง จังหวัดนราธิวาส ทั้งในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษาที่มีความรู้ความสามารถ และมีความชอบในงานเรือกอและจำลอง

กลุ่มที่ 6 ครูในพื้นที่ จำนวน 6 คน โดยคัดเลือกจากคุณครูที่สอนรายวิชาศิลปะ หรือ องค์ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมในชุมชน ซึ่งเป็นโรงเรียนและศูนย์ศิลปาชีพเรือกอและที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ศึกษาวิจัย

สำหรับผู้ให้ข้อมูลหลักที่ใช้สำหรับการประชุมระดมสมอง (Brainstorming) ได้แก่ เยาวชนในพื้นที่โดยเลือกแบบเจาะจง เป็นกลุ่มเยาวชนที่ทำงานในองค์กรเพื่อการพัฒนาเยาวชนในพื้นที่ โดยการประสานคณะบริหารสภาเด็กและเยาวชนในระดับจังหวัด จิตอาสาที่สนใจด้านกิจกรรมเยาวชน ชมรมด้านเยาวชนในสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อเข้าร่วมการประชุมระดมสมอง เรื่อง สถานะของการจัดการความรู้ในการสืบสานและอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมเรือกอและจำลองในเขตพื้นที่ชุมชนศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส จำนวน 2 ครั้ง ๆ ละ 10 คน ผ่านกระบวนการกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ รวมจำนวนทั้งสิ้น 20 คน อนึ่งเหตุผลสำคัญที่ผู้วิจัยเลือกเก็บข้อมูลที่หลากหลายเพื่อสามารถชี้ให้เห็นถึงความถูกต้องและการยืนยันข้อมูล อย่างไรก็ตามพื้นที่วิจัยถือเป็นภูมิลำเนาเดิมของผู้วิจัยและอาศัยอยู่ในชุมชนมากกว่า 30 ปี มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับผู้คนในชุมชน รวมถึงเข้าใจบริบททางวัฒนธรรมชุมชนทั้งรูปแบบวัฒนธรรมในเชิงรูปธรรมและนามธรรม ทั้งนี้บทความวิจัยฉบับนี้ได้ผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมวิจัยในมนุษย์ สาขาสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ รหัสหนังสือรับรอง PSU IRB 2023-LL-Libarts-026

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากการสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

2. นำข้อมูลมาเปรียบเทียบเพื่อสร้างข้อสรุปย่อยและข้อสรุปรวมเกี่ยวกับสถานะการจัดการความรู้ในการสืบสานและอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมเรือกอและจำลองในเขตพื้นที่ชุมชนศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส

3. ตรวจสอบเพื่อยืนยันถึงสถานะของการจัดการความรู้ในการสืบสานและอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมเรือกอและจำลองในเขตพื้นที่ชุมชนศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี

พันปีหลวง ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส โดยสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้เชี่ยวชาญทางการจัดการความรู้ในการสืบสานและอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมเรือกอและจำลอง

4. ปรับปรุงแก้ไขข้อมูลตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

การตรวจสอบข้อมูล

หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้ศึกษาจะนำข้อมูลมาตรวจสอบเพื่อให้แน่ใจว่าข้อมูลที่ได้รับนั้นถูกต้อง และตรงกับสภาพความเป็นจริง โดยทำการตรวจสอบข้อมูล 2 ขั้นตอน 1) การตรวจสอบข้อมูลภายหลังจากการเก็บข้อมูลในแต่ละครั้ง เป็นการตรวจสอบระหว่างการเก็บข้อมูล และ 2) การตรวจสอบข้อมูลเมื่อสิ้นสุดการเก็บรวบรวมข้อมูล หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลครบถ้วนแล้ว ผู้ศึกษานำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ทั้งหมดมาจัดเป็นหมวดหมู่ ข้อสรุปในแต่ละหมวดหมู่ เพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย เรื่อง สถานะของการจัดการความรู้เพื่อสืบสานและอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น กรณีศึกษา เรือกอและจำลอง ในเขตพื้นที่ชุมชนศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิจัยเป็นลำดับ ดังนี้ 1) สถานะของความรู้ว่าด้วยเรือกอและจำลอง: นับจากอดีตสู่ปัจจุบัน 2) การได้มาซึ่งความรู้เรือกอและจำลองจากยุคชุมชนสู่ยุคทุนนิยม 3) การใช้ความรู้เรือกอและจำลองในชุมชนสู่ห้องเรียนชุมชน 4) ปัญหาการถ่ายทอดความรู้เรือกอและจำลองในชุมชน และ 5) การสร้างความรู้ใหม่แบบมีส่วนร่วมเพื่อการสืบสานและอนุรักษ์เรือกอและจำลอง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) สถานะของความรู้ว่าด้วยเรือกอและจำลอง: การรับรู้จากอดีตสู่ปัจจุบัน

จากการประชุมระดมสมองกับผู้ให้ข้อมูลหลัก กล่าวได้ว่าชุมชนบ้านทอนเป็นชุมชนศิลปหัตถกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างทางภูมิลักษณ์ของชุมชนแห่งนี้ได้อย่างชัดเจน ชาวบ้านได้ตั้งอาคารบ้านเรือน สร้างเส้นทางคมนาคม สร้างอาชีพที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิถีชาวประมง ดังเช่น การตากปลาแห้งริมทะเล การทำผลิตภัณฑ์น้ำหมักจากปลาที่เรียกว่า “น้ำบูดู” การทำข้าวเกรียบปลา หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “กือโป๊ะ” ข้าวยำน้ำบูดู รวมถึงมีการสร้างโรงเรือนจอดเรือที่ทำจากต้นมะพร้าวเรียงรายทอดยาวตลอดชายฝั่ง อันแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับธรรมชาติที่เปลี่ยนทะเลเป็นที่ทำกิน ผลจากจากความสัมพันธ์เช่นนี้ก่อให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย โดยเฉพาะการนำผลผลิตทางวัฒนธรรมชาวประมงมาประกอบร่างสร้างสรรค์ให้เป็นสินค้าทางวัฒนธรรมเรือกอและจำลอง เกิดศูนย์ศิลปาชีพเรือกอและจำลองอันเป็นแหล่งวิทยาการความรู้ในชุมชน นอกจากนี้อาคารบ้านเรือน รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวรอบชุมชนต่างก็ใช้ประโยชน์จากการนำลวดลายเรือกอและมาปรับใช้ในวิถีชีวิต ดังเห็นได้จากการนำลายเรือกอและจำลองไปใช้ในการออกแบบบ้านพักตากอากาศ รีสอร์ทริมทะเล สินค้าลักษณะพวงกุญแจ กรงนก รวมถึงได้มีการสร้างอนุสาวรีย์เรือกอและในชุมชน เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดของชาวบ้านกับเรือกอและ จึงอาจกล่าวได้ว่าเรือกอและคือสัญลักษณ์และตัวแทนของวิถีชีวิตชุมชนบ้านทอนจากอดีตถึงปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

จากข้อมูลข้างต้นยังสอดคล้องกับผู้นำชุมชนที่ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ว่า *"...ตั้งแต่ตัวเองจำความได้ก็โตมากับทะเล ที่บ้านจะพามานั่งริมทะเลเพื่อดูการออกเรือ แต่ก่อนชาวบ้านจะสนิทสนมกันมาก เราจะมีแบ่งปลาที่ได้จากการออกเรือ มีบ้างที่เราจะขาย แต่ก่อนถ้าได้ปลามาเยอะ ๆ ชาวบ้านก็จะเอามาตากริมทะเล เพราะแดดริมทะเลจะดี บางคนก็จะเอาไปทำน้ำบูดู แต่ก่อนบ้านทอนขึ้นชื่อมาก ๆ กับน้ำบูดู แต่ปัจจุบันก็ไม่ได้มีคนสานต่อเท่าไหร่..."* (นายมะ, (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2566) ในขณะที่นายซุลกิฟลี (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2566) กล่าวในทำนองเดียวกันว่า *"...น้ำบูดู ปลาแห้ง เป็นสินค้าของชุมชนที่มีมาตั้งแต่อดีต เป็นสิ่งที่คนบ้านทอนได้จากทะเล ที่สำคัญเราจะเห็นว่าเรามีสิ่งโดดเด่นอีกอัน คือ เรือกอและ เพราะเวลาชาวบ้านจะออกไปหาปลาเราจะใช้เรือกอและไปออกหาปลา ความโดดเด่นของเรือกอและบ้านทอนคือ จะมีลวดลายสวยงาม ลวดลายพวกนี้ได้มาจากความคิดความเชื่อของคนโบราณ เช่นลายมังกร เวลาลงทะเลจะได้รอดพ้นจากภัยอันตราย..."* ในขณะที่ชาวบ้านซึ่งเป็นผู้สูงอายุในชุมชนให้ข้อมูลที่กล่าวเชื่อมโยงกับเรือกอและที่เป็นเรือทำมาหากินของชาวบ้านทอนนั้นยังสามารถเอามาเป็นตัวจำลองเพื่อสร้างรายได้และเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนว่า *"...ที่บ้านเคยเล่าว่าเวลา ร.9 มานรา คนที่บ้านของพวกเราจะไปรับเสด็จที่สนามบินบ้านทอน เพราะพวกเราจะเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้สนามบิน และค่ายจุฬาภรณ์ เวลา ร.9 มา บางคนจะไปโชว์ฝีมือทำเรือกอและจำลองให้ดู ส่วนกลุ่มผู้หญิงในชุมชนจะไปโชว์เสื่อกระจูด ผลิตภัณฑ์จากย่านลิเภา มีการแข่งขันเรือกอและในเมืองนรา คนจะออกไปดูกันเยอะมาก จะไปเชียร์กัน รถคันเดียวจุคนทั้งหมู่บ้าน..."* และยังกล่าวเพิ่มเติมว่า *"...เรือกอและจำลองที่มีอยู่ในชุมชนตอนนี้ก็ได้มาจากการที่ชุมชนได้แนวคิดต่อยอดจากการทำศูนย์ศิลปาชีพนั้นแหละ..."* นอกจากนี้นายมะแอล, (นามสมมติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2566) ผู้มีอาชีพต่อเรือกอและขนาดใหญ่ในชุมชนกล่าวว่า *"...เรือกอและจำลองเป็นตัวแทนของวิถีชีวิตของชุมชนบ้านทอน เพราะเรือกอและจำลองปัจจุบันได้ส่งขายไปทั่วประเทศและมีส่งออกต่างประเทศบ้าง แต่ส่วนใหญ่จะซื้อไว้สำหรับเป็นของที่ระลึก จริง ๆ แล้วบ้านทอนไม่ได้มีเฉพาะเรือกอและ ยังมีอาชีพการต่อเรือ ปัจจุบันการต่อเรือกอและได้ลดน้อยลงมาก เนื่องจากไม้ที่ใช้ต่อเรือมีราคาแพง ส่วนที่หลงเหลืออยู่ก็เป็นเพียงเรือกอและที่ถูกดัดแปลงเป็นเรือโดยสารและเรือท่องเที่ยว แบบดั้งเดิมจึงหาได้ยากยิ่ง แต่ถ้าหากอยากมาดูของจริงก็มาดูที่อู่ต่อเรือเราได้ ส่วนเรือกอและจำลองทำขึ้นเพื่อจำหน่ายเป็นของที่ระลึก ถือเป็นการสร้างอาชีพและยังเป็นการอนุรักษ์รูปทรงและลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมไว้..."* นายมะแอ (นามสมมติ , สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2566) กล่าวทิ้งท้ายว่า *"...การทำเรือกอและจำลองถือเป็นอาชีพที่ช่วยสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน การทำเรือกอและจำลองเป็นงานฝีมือที่ใคร ๆ ก็สามารถทำได้ แต่ต้องใช้ทักษะและความชำนาญ ต้องอยู่กับมันเป็นชีวิตประจำวันจึงจะสามารถเอาไปใช้เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว..."*

หากกล่าวถึงแหล่งที่มาของความรู้และเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับเรือกอและจำลองที่สามารถอ้างอิงถึงการมีอยู่ขององค์ความรู้ชุมชน อาจกล่าวได้ว่า **แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล** เป็นสิ่งที่ผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวถึงกันมากที่สุด อันเนื่องจากการทำเรือกอและจำลองถือเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น บุคคลที่มีความรู้ความสามารถในการทำเรือกอและจึงเป็นตัวแทนของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนได้เป็นอย่างดี ดังบทสัมภาษณ์ของเยาวชนในชุมชน (นายกามัล, นามสมมติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2566) ที่กล่าวว่า *"...เวลาจะลองฝึกทำเรือกอและจำลอง เราฝึกจากการดูไม่ได้ ดูไปก็เท่านั้น ต้องอาศัยการลงมือปฏิบัติด้วย แต่ปัญหาคือ*

ถ้าคนสอนที่ไม่รู้จริง สอนโดยไม่ได้ตั้งใจถ่ายทอดก็ยาก อีกอย่างถ้าเราดูจากหนังสือหรือวีดีโอเราจะเข้าใจถึงภาพรวมเท่านั้น แต่เราจะไม่มีโอกาสเข้าใจถึงความซับซ้อนของการลงมือทำ เพราะเรือกอและจำลองต้องใช้สติต้องมีความตั้งใจ ยิ่งอารมณ์และอากาศไม่ดีก็ส่งผลต่อชิ้นงานที่ออกมาด้วย ฉะนั้นคนที่จะถ่ายทอดให้เรานอกจากต้องเป็นปราชญ์ทางด้านเรือกอและแล้วเขาต้องสามารถพัฒนาจิตใจของเราด้วย...” ในขณะที่ครูฝึกเรือกอและจำลองในศูนย์ศิลปาชีพได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้นั้นไม่ได้เป็นเพียงแต่การลงมือปฏิบัติเพียงเท่านั้นแต่เป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและเป็นการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนากลุ่มคนในชุมชนร่วมด้วย ดังบทสัมภาษณ์ของนายลียะห์ (นามสมมติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2566) ที่กล่าวถึงว่า *“...การรวมกลุ่มของเยาวชนที่มาฝึกทำเรือกอและในศูนย์ถือเป็นกลุ่มเยาวชนที่อยู่นอกระบบการศึกษา ประกอบกับบริบทในชุมชนยังมีปัญหาเรื่องยาเสพติด และเสี่ยงต่อการเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด การดึงกลุ่มเยาวชนก็เป็นการสร้างโอกาสให้กับพวกเขา บางคนก็อยู่จนสามารถสร้างรายได้ให้กับตัวเอง แต่อย่างว่าเด็ก ๆ กลุ่มนี้จะไม่ค่อยอยู่กับเรานาน เพราะบางทีก็จะเป็นช่วง ๆ ที่เราไม่สามารถขายสินค้าได้ อีกเรื่องคือเราจะเห็นว่ากลุ่มเด็กเหล่านี้จะมีการพัฒนาเรื่องของอารมณ์ จะเป็นคนใจเย็น เป็นคนนิ่งเวลาได้ลงมือทำ ที่สำคัญคือเราเองก็อยากถ่ายทอดให้เขาสามารถเอาความรู้ที่มีไปต่อยอด อยากให้มีคนสานต่อไว้ด้วย แต่บางทีคนที่จะสอนให้เด็กก็ไม่ได้มีมาก ส่วนใหญ่ก็ทำกันในครัวเรือน...”*

การทำเรือกอและจำลอง ถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการลดทอนลักษณะของเรือกอและขนาดใหญ่และมาจำลองเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามในประเด็นแหล่งความรู้ประเภทบุคคลที่ได้จากการสัมภาษณ์ข้างต้น ยังมีผู้ให้ข้อมูลคล้าย ๆ กันจากการประชุมระดมสมองในชุมชนว่า นายอะห์หมัด สาและหรือ ที่คนในชุมชนบ้านทอนรู้จักกันในนามแบมะอู่ต่อเรือ ถือเป็นบุคคลสำคัญที่จะให้ความรู้เกี่ยวกับเรือกอและได้ดี จากการสัมภาษณ์แบมะ (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2566) ได้ให้ข้อมูลว่า ตนเองเริ่มทำเรือกอและตั้งแต่เยาว์วัย โดยเริ่มทำอย่างจริงจังเมื่ออายุ 15 ปี และยังคงทำเรือกอและจนถึงปัจจุบัน รวม 40 ปี รุ่นแบมะถือว่าได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษเป็นรุ่นที่ 4-5 ได้เริ่มเรียนรู้จากคุณปู่ โดยที่คุณปู่สอนเขามาตั้งแต่เด็ก เขาเริ่มเรียนโดยการลงมือปฏิบัติแบบครูพักลักจำ พร้อมทั้งสังเกตวิธีการทำอย่างต่อเนื่องในชีวิตประจำวัน ใช้วิธีการจดจำ ไม่มีวิธีการที่เป็นหนังสือ บุคคลสำคัญที่เกี่ยวกับเรือกอและจำลองในชุมชนในอดีตที่ต้องคำนึง คือ โต๊ะเปาะฮะ โต๊ะยูโซะ และโต๊ะเจ๊ะเตะ แบมะให้ข้อมูลเพิ่มว่า การทำเรือกอและจำลองที่ดีต้องเข้าใจลักษณะของเรือ ควรเรียนรู้จากเรือขนาดใหญ่เพื่อเข้าถึงองค์รวมของเรือกอและเป็นลำดับเริ่มแรก แต่ในปัจจุบันเป็นที่น่าเสียดายว่า การทำเรือกอและในปัจจุบันจะเริ่มสูญหาย อีกทั้งในชุมชนบ้านทอนมีอู่ต่อเรือแหล่งสุดท้ายที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน เพราะคนส่วนมากไม่ค่อยสนใจ อย่างไรก็ตามการทำเรือกอและจำลองซึ่งเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่มีขนาดเล็ก ถือเป็นการอนุรักษ์ลวดลายและรูปแบบเรือกอและไว้ได้ดี แต่หากเยาวชนในชุมชนไม่ให้ความสำคัญทั้งเรือกอและ และ เรือกอและจำลองก็ค่อย ๆ สูญหายในไม่ช้า นอกจากนี้จากการประชุมระดมสมองในชุมชน ได้ให้ข้อสรุปว่า นอกจากแหล่งเรียนรู้ประเภททบุคคลแล้ว **แหล่งเรียนรู้ประเภทสิ่งก่อสร้าง** ดังเช่น อนุสาวรีย์เรือกอและจำลอง ป้ายสำนักงานที่มีลวดลายเรือกอและ ป้ายบอกถนนที่มีลักษณะเรือกอและ ลวดลายเรือกอและตามฝาผนังของรีสอร์ท โรงเรียนในชุมชน ก็นับได้ว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี แต่เป็นเพียงแหล่งเรียนรู้เพื่อผลิตสร้างภาพตัวแทนที่มิได้นำเสนอภาพความจริง

อย่างตรงไปตรงมาดังเช่นแหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคลที่สามารถนำเสนอเรื่องราวเรือกอและจำลองผ่านจิตวิญญาณ อาจกล่าวได้ว่าแหล่งเรียนรู้ประเภทสิ่งก่อสร้างดังกล่าวเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภาพสะท้อนถึงสัญลักษณ์ของชุมชนที่อาจกล่าวได้อีกว่าเป็นการสร้างค่านิยม การรับรู้ เพื่อยืนยันความเชื่อมโยงของระบบโครงสร้างของชุมชนกับเรือกอและ อันเป็นสัมพันธนิยมวัฒนธรรมที่กลายเป็นเครื่องมือให้ชุมชนและผู้คนยังคงสืบสานวัฒนธรรมชุมชนต่อไปได้ ในทำนองเดียวกันทำให้คนรุ่นใหม่ดังเช่นกลุ่มเยาวชนในชุมชนตีความแหล่งเรียนรู้ประเภทนี้ว่าเป็นเครื่องหมายตัวตนของคนในชุมชน ดังนายอับดุลบารีย์ (นามสมมติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2566) ที่กล่าวว่า “..เป็นความโชคดีที่ชุมชนบ้านทอนมีตัวตนในสังคม เวลานึกถึงบ้านทอนจะนึกถึงแหล่งอู่ต่อเรือ ของที่ระลึกเรือกอและจำลอง เวลาไปทำกิจกรรมเครือข่ายเยาวชนมักมีเรื่องราวเรือกอและไปเล่าให้คนอื่น ๆ ฟังด้วย..” ในขณะที่บทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนได้นำเสนอให้ถึงการธำรงขอบเขต ความเป็นตัวตนของชุมชนที่ธำรงไว้ซึ่งความแตกต่างระหว่างของตนเองกับผู้อื่นที่ประกอบเป็นค่านิยมทางวัฒนธรรมหลักของชุมชนว่า *“..เรือกอและลายเล็ก ๆ แบบนี้ซึ่งเป็นการนำเสนอความตั้งใจของคนทำเรือกอและมีความประณีตมีความตั้งใจ สะท้อนถึงตัวตนของคนในชุมชนที่ไม่มีมีความขัดแย้ง...”* ซึ่งบทสัมภาษณ์ดังกล่าวนี้เองก็เห็นสอดคล้องกับเยาวชนในชุมชนที่สังเกตเห็นนักท่องเที่ยวเข้ามาซื้อสินค้าในชุมชนกล่าวว่า *“...ลายเรือกอและจำลองบ้านทอนจะต่างไปจากที่เองนิดหนึ่งของลายจะเล็กกว่าที่เคยซื้อมาที่อื่น...”* (นางด๊ะ, (นามมสมติ), สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2566)

จากการสัมภาษณ์มีผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ยังมีแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญที่คนส่วนใหญ่เข้าถึงกันมาก และปัจจุบันคิดว่าแหล่งเรียนรู้ประเภทนี้จะช่วยสืบสานอนุรักษ์วัฒนธรรมเรือกอและจำลองได้ดีและตอบโจทย์การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีการสื่อสาร คือ **แหล่งเรียนรู้ประเภทสื่อ** โดยเฉพาะสื่อที่นำเสนอเรื่องราวของเรือกอและจำลองบ้านทอน หากพิมพ์คำว่า เรือกอและจำลองในอินเตอร์เน็ตจะพบว่ามีผู้คนมากมายที่ให้ความสนใจมาทำวีดีโอ มีการทำรายการโทรทัศน์ สื่อโสตทัศน์ รวมถึงนำสื่อดังกล่าวไปใช้เป็นสื่อประกอบการเรียนรู้ในระบบการศึกษาได้น่าสนใจ โดยเฉพาะแหล่งเรียนรู้สื่อบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ เช่นบล็อก วิกิพีเดีย ยูทูป เฟสบุ๊ก โดยที่ส่วนใหญ่ผู้คนสามารถที่จะทำความรู้จักเรือกอและจำลองจากสื่อดังกล่าว หนึ่งในสมาชิกของครอบครัวอู่ต่อเรือกอและในชุมชนให้ข้อมูลว่า *“...แต่ก่อนจะมีคนมาเรียนรู้ที่อู่ต่อเรือ ตอนนี้ก็มี แต่ที่น่าสนใจคือ ตอนนี้เรามีการถ่ายทอดความรู้วิธีการทำเรือกอและทางเพจเฟสบุคด้วยนะ ลองเข้าไปดู เราทำต่อเนื่อง พอยิ่งทำยิ่งมีคนมากดไลค์ มีคนมาติดต่อเพื่อทำสารคดี ทำข่าวแบบนี้อยู่ด้วย เรารู้สึกว่าทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่หากคนในชุมชนได้ผลิตสื่ออย่างต่อเนื่อง...”*

2) การได้มาซึ่งความรู้เรือกอและจำลองจากยุคชุมชนสู่ยุคทุนนิยม

เรือกอและจำลองเป็นผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่มีลวดลายสีสันสดใสบนลำเรือ ซึ่งสืบทอดมาจากเรือกอและเรือประมงพื้นบ้านของชาวนราธิวาสในอดีต เรือกอและจำลองได้รับความนิยมอย่างมากในปัจจุบัน เนื่องจากเป็นสินค้าของที่ระลึกที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น อันเห็นได้จากการสร้างศูนย์สินค้าชุมชนในชุมชน การผลิตเรือกอและจำลองเป็นงานฝีมือที่ต้องอาศัยความประณีตและใช้เวลานาน จากการสัมภาษณ์พบว่า วัสดุที่สำคัญใช้ในการทำเรือกอและจำลอง คือ ไม้ตะเคียน ไม้กระท้อน และไม้พะยอม นำมาตัดเป็น

แผ่นบาง ๆ แล้วนำมาประกอบเป็นลำเรือ จากนั้นเขียนลวดลายด้วยสีน้ำมัน อันเป็นจิตรกรรมบนเรือกอและ โดยที่ส่วนใหญ่ลวดลายที่นิยมเขียนบนเรือกอและจำลอง ได้แก่ ลายพญานาค ลายบุหรง ลายสิงห์ และลายมังกร อนึ่งสิ่งที่น่าสนใจภายใต้สินค้าทางวัฒนธรรมเหล่านี้คือ อิทธิพลทางความคิดความเชื่อตามอุดมคติทางศาสนา จิตวิญญาณ หรือสิ่งสูงสุดอื่น ๆ ยังคงเป็นแกนหลักของกระบวนทัศน์ในการมองสินค้าทางวัฒนธรรมชิ้นนี้ อันเป็นกระบวนทัศน์การมองโลกในยุคชุมชนในอดีต ดังสะท้อนได้จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ครูศิลปาชีพในชุมชนที่กล่าวว่า *"...ลวดลายบนเรือกอและเป็นการอธิบายถึงวัฒนธรรมความเชื่อของผู้คนในอดีต ลวดลายลายพญานาค ลายบุหรง ลายสิงห์ และลายมังกรที่ทุกคนเห็นจากลำตัวของเรือ เป็นการอธิบายถึงวิธีคิด ความเชื่อของคนในอดีต ที่เชื่อว่าลวดลายบนเรือที่มีลักษณะดุการใช้สีที่ฉูดฉาด ก็เพื่อปกป้องลูกเรือไม่ให้ถูกทำร้ายจากภัยอันตรายในระหว่างออกเรือ โดยเฉพาะสัตว์ร้ายในทะเล อย่างไรก็ตามปัจจุบันได้มีการพัฒนาลวดลายให้มีสีสันสวยงาม สะดุดตา มีการทำลวดลายที่ผสมผสานทั้งไทย ยาวอหรือชวาอินโดนีเซีย ลายมลายูและลายร่วมใหม่ แต่ก็ขึ้นอยู่กับปราชญ์จิตรกรท้องถิ่นที่จะจินตนาการปลายพู่กันของเขาด้วย..."* นอกจากนี้ยังมีครูศิลปาชีพเรือกอและจำลองยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่า *"...ลวดลายจากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงสายธารความเชื่อของจิตรกรเรือกอและจำลอง ปัจจุบันจะมีลายไทยอยู่มากในลำตัวของเรือกอและ เช่นลายกนก ลายบัวคว่ำ บัวหงาย ลายพัวพยานาค หนุมารเหิรเวลา รวมทั้งลายหัวนกในวรรณคดี เช่น บุหรงซีงอ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าลวดลายปัจจุบันก็เป็นผลจากการผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรมในอดีตจนถึงปัจจุบันอันเป็นผลจากการเรียนรู้พัฒนา รวมถึงการได้ออกไปดูงานอื่น ๆ แล้วมาประยุกต์ การเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ จึงเป็นสิ่งสำคัญ..."* ด้านครูศิลปาชีพอีกรายให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า *"...ถึงแม้ปัจจุบัน เราสามารถเรียนรู้ ลอกเลียนลวดลายแบบใหม่ ๆ ได้ สิ่งที่เรายังคงทำต่อเนื่องคือ ความงามที่เกิดจากความสัมพันธ์กับธรรมชาติ เพราะหากเราเอาลวดลายที่เป็นกราฟฟิกแบบใหม่ ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ นก ทะเล มังกร ต้นไม้ เรามีความรู้สึกว่าเรือกอและนั้นไม่ใช่เป็นวิธีคิดที่เกิดจากรากฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชน ตัวเองเลยมองว่า ไม่ว่าโลกจะเปลี่ยนแปลงแค่ไหน ความงามที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนก็ควรสานต่อ หากเราทำลวดลายอื่น ๆ ลวดลายที่เรามีก็จะสูญหายในไม่ช้า ปัจจุบันเราจะเห็นว่ามีนักการเมือง นักพัฒนาชุมชน รวมถึงนักท่องเที่ยวพยายามเสนอแนะให้เราทำลายอื่น ๆ เราก็เลยตอบไปว่า ถ้าเราทำลวดลายอื่น ๆ ก็จะไม่ใช่ตัวแทนทางวัฒนธรรมของชุมชน นักพัฒนาจริง ๆ ต้องเข้าใจเบื้องลึกทางจิตวิญญาณของพวกเราด้วย จริง ๆ เขาต้องพัฒนาต่อยอดสิ่งที่มีให้เป็นมูลค่า ไม่ใช่มาเปลี่ยนวิธีคิดความเชื่อของเราไป บางที่เขาพูดไปเพื่อให้เห็นว่าเขามีความรู้ความสามารถแล้วมาลดทอนความเชื่อของเรา..."* ในขณะที่เยาวชนในพื้นที่กล่าวได้น่าสนใจว่า *"...ไม่แปลกถ้าผมจะพูดว่าศิลปวัฒนธรรมวันนี้ไม่ใช่ชาวบ้านเป็นเจ้าของ เพราะอะไร เพราะคนทำงานข้างบน เวลาเขามาสนับสนุน มาทำกิจกรรมกับชุมชน เขาไม่ได้มาเพื่ออนุรักษ์ เราต้องมองให้ลงลึกเข้าไปอีกคือ เรากำลังทำอะไรบางอย่างเพื่อตอบสนองความสำเร็จของเขา เราคือตัวละคร แต่เขาคือผู้กำหนดทิศทางอุตสาหกรรมเป้าหมายของเราซึ่งเหมือนที่อเมริกาที่เขาเป็นคนกำหนดเศรษฐกิจ ซึ่งเรื่องพวกนี้ถือว่าเป็นเรื่องของทุนนิยม และพอชุมชนซึมซับไปนาน ๆ เข้า เรากลายเป็นผู้แสดงในสายตาเขา สุดท้ายถามว่า ทรัพย์สินที่มีอยู่ในชุมชนจะกลายเป็นของใคร เขาก็จะบอกว่า เขาเป็นคนสร้าง เขาเป็นคนสนับสนุน ทั้ง ๆ ที่เรือกอและถือเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน..."* จากข้อมูลข้างต้นถือเป็นข้อมูลทางจิตวิญญาณที่สำคัญของคนในชุมชนในการสืบสานและอนุรักษ์เรือกอ

และจำลอง เป็นค่านิยมแบบจิตวิญญาณที่เห็นถึงความสัมพันธ์ในด้านจิตใจของบุคคลได้เป็นอย่างดี ประเด็นดังกล่าวนี้อดีตผู้นำชุมชนให้ข้อมูลว่า *"...อะไรที่คนในชุมชนคิดถือเป็นอุดมคติของบุคคลในชุมชน และมันเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับวิถีบริบทของเขา มันเป็นการอธิบายถึงความใกล้ชิด การพึ่งพิง พึ่งพาอาศัยธรรมชาติ เป็นเรื่องที่พวกเขาพยายามเคารพบรรพบุรุษ ลึก ๆ แล้วสิ่งที่ชุมชนคิดมันจะกลายเป็นความพึงพอใจ ความเพียงพอในแบบฉบับที่เขาเป็นก็ได้ บางที่คนอื่น ๆ ที่เข้ามา แล้วไปปรับวิธีคิด ทำให้ชาวบ้านไปเน้นเรื่องวัตถุ เน้นเรื่องเงิน มากกว่าความสุขที่เขาเป็นอยู่ มันเลยเกิดปัญหาตามมา คือความขัดแย้งของเงิน การแย่งชิงพื้นที่การตลาด ความเอาชนะ เลยสุดท้ายกลายเป็นความขัดแย้ง ทีนี้เยาวชนเห็นมันก็จะส่งผลต่อความคิด ความสนใจ เยาวชนก็จะไม่สนใจ..."* ด้านช่างเรือกอและในฐานะช่างที่มีฝีมือและได้รับการถ่ายทอดความรู้เรื่องเรือกอและจากบรรพบุรุษกล่าวว่า *"...ทุกวันนี้การทำเรือกอและเหมือนหายไปแล้วจริง ๆ นะ ยิ่งเราสังเกตเด็กที่จะทำเรือกอและจำลอง อยู่ไม่นาน ลวดลายที่ทำก็ไม่สวยเหมือนคนก่อน เพราะไม่ได้เน้นความนิ่งทางจิตใจ ต่างก็เร่งรีบเพื่อให้ขายสินค้าออกให้เร็ว มองข้ามเรื่องความสุขที่ได้ทำ เน้นเรื่องรายได้ พอไม่ได้รายได้ก็หายไปเลย จริง ๆ การทำเรือกอและต้องทำอย่างซ้ำ ๆ ต่อเนื่อง เป็นเรื่องการฝึกฝนไม่ใช่ทำ ๆ แล้วหาย..."* อย่างไรก็ตาม การผลิตเรือกอและจำลองกำลังประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงาน เนื่องจากเยาวชนรุ่นใหม่นิยมออกไปทำงานนอกพื้นที่ รวมถึงวัตถุดิบอย่างต้นกระท้อนที่เป็นวัตถุดิบหลักในการทำลำเรือก็มีราคาที่สูง ส่งผลให้การผลิตเรือกอและจำลองไม่สามารถตอบสนองความต้องการของตลาดได้ ดังบทสัมภาษณ์ของครูศิลปาชีพเรือกอและจำลองในชุมชนที่กล่าวว่า *"...เด็กเยาวชนปัจจุบันมีการทำเรือกอและน้อยลง แม้ว่าเราพยายามส่งเสริมก็ตามอาจเป็นเรื่องของรายได้ที่เขาควรได้อาจไม่พอใช้ บวกกับปัจจุบันเยาวชนที่เคยทำก็หยุดทำไปทำงานที่มาเลย์..."* ใขณะเดียวกันยังให้ข้อมูลเพิ่มว่าสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่ผ่านมามีผลกระทบโดยตรงต่อวัฒนธรรมชุมชน การปิดร้านค้า โรงเรียน มีการจำกัดการเดินทาง และกิจกรรมสาธารณะอื่น ๆ ที่ส่งผลให้กิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกละเลยหรือถูกลดลง ทำให้มีความเสี่ยงที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะหายไป ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า *"...โควิดที่ผ่านมา คือทุกอย่างหายไปเลย ทั้งคนทำ ลูกค้า ศูนย์ของเราคือเงียบมาก ตอนนี้พยายามยกระดับสินค้าอยู่เพื่อความอยู่รอด..."*

จากสถานการณ์ข้างต้นทำให้ได้ข้อมูลเพิ่มว่า ในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 เป็นจุดตัดแห่งยุคสมัยระหว่างยุคชุมชนและยุคทุนนิยมได้อย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชนในชุมชนมีโอกาสในการเชื่อมต่อกับโลกภายนอกมากขึ้นที่เคยมีมาก่อน การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารทางอินเทอร์เน็ตทำให้สามารถเข้าถึงข้อมูลและความรู้จากทุกมุมโลกได้โดยง่าย แต่ในที่เดียวกันก็เกิดการรับเอาวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่ไหล่บ่าเข้ามาในชีวิตประจำวัน อันทำให้เกิดการสูญเสียความเคารพต่อวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองได้ง่ายขึ้น เยาวชนมักมองข้อมูลและความรู้จากวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าไม่น่าสนใจ เกิดการละเลยความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มเยาวชน ดังบทสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนในชุมชนกล่าวว่า *"...เราจะเห็นว่าหลังโควิดเด็กเยาวชนเรา พอเช้า ๆ ก็เข้าไปอยู่ในโลกออนไลน์ ไม่ค่อยกลับมาดูวิถีชุมชน ถึงแม้ว่าจะมาอยู่ที่ริมทะเลแต่ละคนก็ก้มหน้าดูมือถือ ไม่ได้ดูทะเล..."*

3) การใช้ความรู้เรือกอและจำลองจากชุมชนสู่ห้องเรียนชุมชน

พื้นเพความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้มีประสบการณ์สืบต่อกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อมถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำไปใช้ในระดับชาวบ้าน ที่เป็นการดำรงชีวิตและกลายเป็นวัฒนธรรมชุมชนต่อมานั้นมีลักษณะลื่นไหลไม่คงที่ อันหมายความว่าวัฒนธรรมเดิมในชุมชนมีการกระจายแพร่หลายไปนอกชุมชนอันเกิดจากการเปิดพื้นที่พรมแดนทางกายภาพและโลกเสมือน ที่กล่าวเช่นนี้เป็นความคิดและมุมมองจากผู้ให้ข้อมูลที่กล่าวได้น่าสนใจว่า *"...ศิลปวัฒนธรรม ความงดงามของเรือกอและจะต้องไม่เป็นของใคร แต่ควรเป็นทรัพย์สิน เป็นคุณค่าของชุมชน แต่อย่าลืมว่า หากเรือกอและไม่ได้ส่งต่อให้กับลูกหลาน ยังเก็บเป็นมรดกเฉพาะครัวเรือน เรือกอและจะค่อย ๆ สูญหาย ปัจจุบันเราจะเห็นว่า วัฒนธรรม หรือ ศิลปวัฒนธรรมอื่น ๆ หากได้มีการเผยแพร่ก็จะถือว่าเป็นการอนุรักษ์แต่ชาวบ้านจะต้องร่วมกันสืบสาน อนาคตเรือกอและจะเป็นแบบไหน จะสูญหายไปไหมหรือจะอยู่กับเราต่อไป ขึ้นอยู่กับว่า วันนี้เราคิดที่จะหาวิธีดูแลให้ดีกว่าปัจจุบันไหม..."* การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจไปสู่ความมั่งคั่งร่ำรวยตามแนวคิดผู้อยู่เบื้องบนวัฒนธรรมตามที่กล่าวไว้ในหัวข้อก่อนหน้านี้ มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้ของผู้คนในชุมชน ที่ต่างรับผลอยู่ในรูปแบบของเงิน โดยลดความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน บุคคลในชุมชนมีความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในชุมชนน้อยลง มีเวลาในการทำงานร่วมกันในสังคมน้อยลง ภารกิจส่วนร่วมในชุมชนลดน้อยลง อันเป็นผลทำให้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันหรือกิจกรรมที่ก่อให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ในชุมชนลดลงตามมาด้วย ดังบทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนที่กล่าวว่า *"...เราจะเห็นว่าการเรียนรู้เรื่องเรือกอและจำลองปัจจุบัน ไม่มีใครทำเป็นเรื่องราว หรือเรียนเป็นหลักสูตรในชุมชน เยาวชนตอนนี้สนใจโลกสมัยใหม่มากกว่า เราสังเกตได้จากการรวมตัวของกลุ่มเยาวชนในชุมชนในร้านคาเฟ่เปิดใหม่ริมทะเล เด็กเยาวชนบ้านเราจะไปนั่งกันเต็ม พวกเขาไม่ได้พูดคุยเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นบ้านเกิดเมืองนอนของเขา เขาจะคุยเรื่องชีวิตส่วนตัวมากกว่า ในขณะที่พื้นที่ชุมชนริมทะเลตอนนี้มีความพยายามในการสร้างความทันสมัยเยอะมาก มีการรื้อฟื้นชุมชนให้เป็นความทันสมัย เห็นได้จากการสร้างรีสอร์ทริมทะเล การขายที่ดินทำกินริมทะเลให้กับนายทุนต่างพื้นที่ การเปิดให้เช่าพื้นที่ริมทะเล มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวในชุมชน บางที่เราก็พยายามสร้างพื้นที่ให้กับนักท่องเที่ยวมากกว่าคนในชุมชน ซึ่งส่วนตัวมองว่าทั้งหมดล้วนเป็นการสร้างพื้นที่ทางสังคมของคนชั้นกลางในชุมชนด้วยซ้ำ คนจนก็ยังคงตกงาน เด็กเยาวชนก็ยังไม่ได้รับการสานต่อเรือกอและจำลองอย่างจริงจังมากนัก กำลังคิดต่อว่า หากวัฒนธรรมที่มีความทันสมัยชุมชนที่เคยเป็นชุมชนเรือกอและจะกลายเป็นชุมชนการท่องเที่ยวโดยไม่ได้สนใจเรื่องราวคุณค่าทางวัฒนธรรม..."* ในขณะที่เยาวชนในชุมชนสะท้อนถึงการส่งเสริมการเรียนรู้เรือกอและจำลองว่า *"...จริง ๆ ในชุมชนมีศูนย์เรียนรู้เรือกอและจำลองซึ่งถือเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงานในการผลิตเรือกอและจำลองได้ดี แต่ขึ้นอยู่กับบริบทชุมชน คือ ตอนนี้เยาวชนมีค่านิยมต่อเรือกอและน้อยลง ในชุมชนมีเรื่องยาเสพติดเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ก็อาจจะเกี่ยวข้องทำให้การเรียนรู้เรื่องเรือกอและน้อยลง..."* อนึ่งการส่งเสริมให้เยาวชนในชุมชนหันมาสนใจในการทำเรือกอและนั้น ปัจจุบันมีครูศูนย์ศิลปาชีพในพื้นที่ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาแก่เด็กนักเรียนในโรงเรียน จากข้อมูลระดมสมองพบว่าในปี 2566 จังหวัดนราธิวาสได้ดำเนินโครงการสืบสาน สานต่อ ต่อยอดผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพนราธิวาสสู่รั้วโรงเรียน โดยที่โรงเรียนบ้านทอนซึ่งเป็นโรงเรียนประจำชุมชนถือเป็นอีกหนึ่งในห้าเป้าหมายในการพัฒนาให้

นักเรียนและเยาวชนในชุมชนสามารถสานต่อคุณค่าศิลปาชีพ สร้างอาชีพ สร้างรายได้ น้อมนำพระราชปณิธานของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง โดยจัดการเรียนการสอนวิชาชีพการทำเรือกอและจำลองในโรงเรียนชุมชนเพื่อให้ศิลปวัฒนธรรมคงอยู่ในพื้นที่ชุมชนต่อไป

4) ปัญหาการถ่ายทอดความรู้ของเรือกอและจำลองในชุมชน

หากกล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนบ้านทอนจากอดีตถึงปัจจุบัน ผลจากการระดมสมองในชุมชนพบว่า การถ่ายทอดความรู้ในชุมชนสามารถอธิบายได้จากวัฒนธรรมการเรียนรู้ของชุมชนเป็นหลัก โดยเฉพาะอิทธิพลของพิธีกรรมทางศาสนาอิสลามที่ชุมชนส่วนใหญ่นับถือนั้น ในทุกวันชาวบ้านจะออกมาทำการละหมาดในมัสยิด ซึ่งการละหมาดเป็นหนึ่งในข้อปฏิบัติของศาสนาอิสลามที่ผู้นับถือศาสนาอิสลามต้องถือปฏิบัติ โดยทำการละหมาดตลอดช่วงเวลาของวัน นับตั้งแต่ก่อนเวลารุ่งอรุณ เวลาเที่ยง เย็น และหลังพระอาทิตย์ลับขอบฟ้า รวมถึงในช่วงกลางคืนรวม 5 เวลา โดยผู้คนในชุมชนมักอาศัยมัสยิดเป็นศูนย์กลางของการทำพิธี ซึ่งชาวบ้านในชุมชนมองว่ามัสยิดเป็นพื้นที่ปลอดภัยทางความคิด กาย ใจ และวาจา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลาเที่ยงของทุกวันศุกร์ ชาวบ้านจะออกมารวมตัวกันทำพิธีละหมาดกันหลากหน้าหลายตาต่างช่วงวัย ก่อนที่จะทำการละหมาดจะมีการกล่าวเทศนาธรรม หรือชาวบ้านเรียกว่า “คุตบะห์” โดยที่เนื้อหาหลัก ๆ จะกล่าวถึงการเรียกร้องเชิญชวนให้ชาวมุสลิมหันกลับไปทำคุณงามความดีและปฏิบัติตามข้อบัญญัติของพระเจ้า อันเป็นความรู้ที่สำคัญในการดำรงชีวิตของชุมชน อาจกล่าวได้ว่า มัสยิดกลายเป็นแหล่งวิทยาการเรียนรู้ที่สำคัญในชุมชนได้อีกด้วย นอกจากมัสยิดที่เป็นแหล่งวิทยาการเรียนรู้ที่สำคัญแล้ว ในชุมชนจะมีโรงเรียนตาดีกาประจำมัสยิด ซึ่งเป็นโรงเรียนที่มีการจัดการเรียนการสอนโดยมุ่งส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม รวมถึงการเรียนรู้ทางศาสนาให้กับเด็กและเยาวชนในชุมชน นอกจากนี้ ยังมีโรงเรียนบ้านทอนถือเป็นแหล่งเรียนรู้ภาคบังคับให้กับเด็กและเยาวชนในชุมชน และหากสังเกตจากวิถีชีวิตรอบชุมชนแล้ว ชาวบ้านมักมีความคุ้นเคยกับวิธีการเรียนรู้จากการนั่งฟัง การแลกเปลี่ยนความคิดกันโดยเฉพาะตามร้านน้ำชาในชุมชนศาลาริมทะเล สำหรับกลุ่มสตรีในชุมชนมักมีการเรียนรู้ผ่านการบอกเล่าเรื่องราว โดยเฉพาะกลุ่มสตรีที่มีการรวมตัวทำอาชีพในศูนย์ศิลปาชีพ กลุ่มสตรีทำปลาแห้งริมทะเล ส่วนการเรียนรู้ในรูปแบบการสังเกตก็มักเป็นอีกวิธีที่ชาวประมงในชุมชนใช้ในการทำความเข้าใจสภาพอากาศก่อนออกเรือ สำหรับการเรียนรู้ในรูปแบบการอ่านจะสามารถได้ยินเกือบทุกครัวเรือนในช่วงเวลาพระอาทิตย์ลับขอบฟ้าและช่วงรุ่งอรุณ เพราะชาวบ้านมักจะใช้ช่วงเวลาดังกล่าวทำพิธีละหมาด และตามด้วยการอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน โดยที่ชาวบ้านทราบดีว่าปฐมโองการในคัมภีร์อัลกุรอานที่พระเจ้าในอิสลาม หรือ อัลลอฮได้ตรัสไว้คือ “เจ้าจงอ่าน” จึงไม่แปลกที่เราจะสามารถอธิบายว่า การอ่านถือเป็นอีกวิธีการที่คนในชุมชนใช้ในการเรียนรู้จากรุ่นบรรพบุรุษถึงปัจจุบัน

หากพิจารณาความคุ้นเคยในการเรียนรู้ของชุมชนจากข้อมูลข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าชุมชนมีวิธีการเรียนรู้ผ่านช่องทางที่หลากหลาย โดยเฉพาะเนื้อหาการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องด้านศาสนา ศีลธรรม จริยธรรมมีความเข้มข้นอันเนื่องจากความรู้ดังกล่าวได้แทรกตัวกลมกลืนอยู่ในวิถีชีวิต ในทางกลับกันการถ่ายทอดความรู้ว่าด้วยเรื่องศิลปวัฒนธรรมไม่ได้เป็นเช่นนั้น โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนทั้งในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษายังไม่ตระหนักถึงคุณค่าวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็น**การละเลยความสำคัญ**

ของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยส่วนใหญ่มองว่า เรือกอและจำลองเป็นมรดกที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษเฉพาะครัวเรือนเท่านั้น หากไม่ได้เป็นลูกหลานหรือเครือญาติมาตั้งแต่ต้นก็เป็นเรื่องยากในการที่จะเรียนรู้ อันจะสะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มเด็กและเยาวชนในชุมชนยังขาดการสร้างความเข้าใจที่ดีต่อเรื่องวัฒนธรรมในชุมชน หรืออาจกล่าวได้ว่าเยาวชนในฐานะผู้รับการถ่ายทอดยัง**ขาดความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรมชุมชน** จากการสัมภาษณ์ผู้ปกครองของเยาวชนที่สนใจเรื่องเรือกอและกล่าวว่า *"... การเพิ่มเรื่องการรับรู้หรือการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมในชุมชนเป็นเรื่องที่เราต้องพัฒนากันอีกเยอะ จริง ๆ ก็รู้ว่าในโรงเรียนก็มีการสอนน่ะ แต่เราจะรู้ได้ไงว่าเด็ก ๆ ลูกหลานของเราจะเอาไปใช้ในอนาคตได้ สิ่งที่เราควรเริ่มต้นไม่ใช่ในโรงเรียนเท่านั้น แต่ผู้นำชุมชน กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มเรือกอและ ต้องออกมาทำงานร่วมกัน คือพูดง่าย ๆ ว่าจะผลักดันเรื่องนี้ต้องทำแบบร่วมกันคุย ร่วมกันวางแผน เหมือนแบบทำแบบมีส่วนร่วมนั้น..."* ในขณะที่ผู้ปกครองเยาวชนอีกรายได้กล่าวสอดคล้องว่า *"...หากจะยกระดับเรือกอและ ต้องเรียกทุกภาคส่วนมาทำ ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ เพราะที่ผ่านมาคุยกันเยอะ แต่ไม่เห็นว่าสำเร็จ อีกเรื่องคือ เราต้องสร้างการรับรู้ถึงคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชนก่อน ทำให้เด็กรุ่นใหม่เห็นถึงคุณค่า และมูลค่าที่เขาจะได้รับด้วย..."* ด้านเยาวชนในชุมชนได้สะท้อนถึงการทำงานและการถ่ายทอดความรู้เรื่องเรือกอและว่า *"...ไม่ใช่ไม่สนใจเรื่องเรือกอและ แต่ตัวเองก็ไม่รู้ว่าจะเริ่มยังไง ที่เห็นก็คือ เขาทำไปเพื่อหารายได้ เรากลัวว่าถ้าทำแล้วจะไปขายที่ไหน อีกเรื่องคือไม่ค่อยอยากไปนั่งเรียนแบบบรรยาย คืออยากปฏิบัติเลย..."* ซึ่งข้อมูลดังกล่าวยังสอดคล้องกับเยาวชนที่เข้าร่วมระดมสมอง กล่าวคือหากจะให้มีการพัฒนาการถ่ายทอดความรู้เรื่องเรือกอและจำลองอาจต้องเพิ่มหรือพัฒนาวิทยากรหรือครูศิลปาชีพที่มีทักษะด้านการพูดหลายภาษาโดยเฉพาะ ภาษาไทย ภาษามลายู รวมถึงสามารถจัดกระบวนการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การออกแบบการสอน กิจกรรมระหว่างสอน และหลังการสอน รวมถึงอยากให้มีพื้นที่ลักษณะแหล่งเรียนรู้ที่มีคนดูแลโดยตรงเกี่ยวกับการเรียนรู้ชุมชน ซึ่งเป็นประเด็นนี้อาจกล่าวได้ว่า ชุมชนยัง**ขาดกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนของสังคมปัจจุบัน** ด้านนายอูมา (นามสมมติ), สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2566) *ได้ให้ข้อมูลว่า "...การสร้างการตระหนักรู้เกี่ยวกับเรือกอและผ่านสื่อปัจจุบันก็น่าสนใจนะ น่าจะมีกิจกรรมประเภทสร้างสื่อส่งเสริมการทำเรือกอและแต่ไม่ใช่แบบสารคดีนะแบบนั้นมีเยอะ อยากได้แบบสอนวิธีการทำไปเลย พร้อมอธิบายเป็นภาษามลายูท้องถิ่นมันจะเข้าใจง่ายกว่า..."* ด้านนักวิชาการมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในจังหวัดนราธิวาส มีข้อสังเกตถึงปัญหาการถ่ายทอดเรื่องเรือกอและคือ **การขาดการสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม** ไม่ควรมองแบบแยกส่วน ที่สำคัญต้องมีองค์กรที่จัดตั้งขึ้นเพื่อการอนุรักษ์ไม่ใช่เพื่อการสร้างรายได้ แต่เป็นเหมือนแหล่งเรียนรู้ชุมชนโดยให้ชุมชนเป็นเจ้าของโดยเปิดพื้นที่ให้คนนอกพื้นที่เข้ามาเรียนรู้ หรืออาจจะพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน ซึ่งทั้งนี้เป็นการสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับคนทุกช่วงวัยในชุมชน หากสร้างแล้วจะเป็นแหล่งส่งเสริมการค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมเรือกอและให้กับทุกคนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้สอดคล้องกับนักวิชาการวัฒนธรรมในพื้นที่ที่กล่าวว่าการพัฒนาหรือการส่งเสริมเรื่องศิลปวัฒนธรรมในชุมชนยัง**ขาดการสร้างสภาพแวดล้อมเพื่อสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง** ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า *"..สิ่งที่อยากเห็นเพิ่มเติมและจริงก็ยังคงเป็นปัญหาคาใจอยู่คือ เราไม่ได้สร้างพื้นที่และโอกาสให้คนได้ทดลองปฏิบัติจริง และเป็นการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง มีการติดตามผล มีกระบวนการ มีหลักสูตรที่ชัดเจน บางที่วัตถุดิบก็อาจจะมีค่าใช้จ่าย ก็เข้าใจศูนย์ศิลปาชีพนะ*

อาจต้องจัดการเชิงระบบให้ชุมชน ตรงนี้ก็ต้องหาองค์กรที่ดูแลสนับสนุน หรือหากทำเป็นโรงเรียนเรือกอและไปเลยก็ดี แต่ต้องเน้นการสร้างประสบการณ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมโดยตรง อารมณ์เป็นศูนย์เรียนรู้แต่ต้องทันสมัยครบวงจร ซึ่งตอบโจทย์คนยุคสมัยนี้ด้วย…”

5) การสร้างความรู้ใหม่แบบมีส่วนร่วมเพื่อการสืบสานและอนุรักษ์เรือกอและจำลอง

การสร้างความรู้ใหม่ในประเด็นเรือกอและจำลองในมุมมองของผู้ให้ข้อมูลจากการระดมสมองพบว่าไม่ใช่เป็นประเด็นที่ต้องพัฒนา แต่หากคือเรื่องความรู้ในการสืบสานและอนุรักษ์เรือกอและจำลองมากกว่า อันหมายความว่า หากต้องการสืบสานและอนุรักษ์เรือกอและจำลองต้องสร้างความรู้ใหม่ที่เป็นระบบโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก ทั้งนี้ผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาการสืบสานและอนุรักษ์เรือกอและจำลองดำเนินขึ้นภายใต้อำนาจรัฐที่เข้ามาสนับสนุน และมองเรื่องการส่งเสริมอาชีพเป็นการสืบสานและอนุรักษ์ ในขณะที่สถานการณ์ในชุมชนจริงแล้วยังไม่มีแหล่งวิทยาการเรียนรู้ที่จัดขึ้นเป็นระบบ หากอาศัยแค่โรงเรียนในชุมชน ซึ่งบุคคลในระบบการศึกษาเท่านั้นที่มีโอกาส ในขณะที่บุคคลนอกระบบการศึกษายังไม่ได้รับโอกาสนั้น จากการระดมสมองสมองได้ให้ข้อเสนอว่าการสร้างความรู้ใหม่ต้องเริ่มต้นจากการมีส่วนร่วมของชุมชน โดย**กำหนดให้มีการการวางแผนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน** โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนสามารถระบุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจนในการสืบสานและอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรม อันจะทำให้เกิดคการวางแผนกิจกรรมที่เหมาะสมในอนาคตทั้งนี้**ต้องอาศัยการสร้างความรับผิดชอบในชุมชน** โดยกำหนดให้มีองค์กรในสร้างความรับผิดชอบในการสืบสานและอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่นในชุมชน ดังบทสัมภาษณ์ของเยาวชนในชุมชนที่กล่าวว่า *“…จริงแล้วในชุมชนเรามีศูนย์ศิลปาชีพแล้ว เราควรสร้างเครือข่าย หรือสร้างองค์กรที่เกิดขึ้นจากคนในชุมชนในการเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดความรู้…”* นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า**ครูหรือผู้เชี่ยวชาญด้านเรือกอและจำลองต้องได้รับการสนับสนุนอย่างเป็นทางการ**เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการทำงาน ทั้งนี้เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นสามารถทำหน้าที่ในการถ่ายทอดโดยตรง ซึ่งหากเรียนรู้ผ่านกลุ่มคนเหล่านี้โดยตรงทำให้เข้าใจได้ง่าย ทั้งนี้อาจต้องพัฒนากลุ่มคนเหล่านี้ให้มีกระบวนทัศน์ในการสอนที่สอดคล้องการยุคสมัย มีเทคนิคการถ่ายทอดที่ดี เป็นวิทยากรที่ดีด้วย สำหรับการถ่ายทอดความรู้มีผู้ให้ข้อมูลเสนอมาคล้าย ๆ กันว่า การใช้วิธีการเรียนรู้แบบปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณา โดยที่มองว่า**การเรียนรู้ควรให้โอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและมีปฏิสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์การเรียนรู้** อาจเป็นการทดลองทำงานศิลปะ การแสดงผลงานสร้างสรรค์ ที่ไม่ใช่เพียงแค่การบรรยายในเชิงประวัติศาสตร์เรือกอและเท่านั้น *“….อันเนื่องจากที่ผ่านมาหากไปเรียนรู้ประเด็นเรือกอและจำลองส่วนใหญ่จะพูดถึงประวัติศาสตร์เรื่องราวเรือกอและมากกว่าได้ลงมือปฏิบัติอันก่อให้เกิดความเบื่อหน่าย…”* (นายสอและ (นามสมมติ), สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2566) ผลจากการระดมสมองให้ข้อมูลว่า การจัดนิทรรศการ การประกวด และกิจกรรมลักษณะงานสร้างสรรค์ อาจรวมถึงการสร้างโครงการและกิจกรรมที่จัดอย่างต่อเนื่องประจำเดือน จะก่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีกับชุมชน และลักษณะกิจกรรมดังกล่าวเป็นพื้นที่สร้างสรรค์ในเชิงกายภาพ หากเด็กและเยาวชนได้เห็นกิจกรรมเช่นนี้อย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดการรับรู้ข้อมูล เปิดการมองโลก เปลี่ยนทัศนคติ และวิธีคิดให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี และเชื่อว่าพฤติกรรม

ที่จะตอบสนองต่อการมีส่วนร่วมในการสืบสานและอนุรักษณ์วัฒนธรรมชุมชนก็จะมีมากขึ้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นการสร้างโอกาสให้ผู้เรียนรู้ในชุมชน**นำเสนอผลงานศิลปะหรือความรู้ในชุมชนในเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่สาธารณะ** สิ่งที่จะตามมาคือการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เกิดเครือข่ายทางวัฒนธรรมรอบ ๆ ชุมชนอันจะนำไปสู่การสร้างแผนการพัฒนาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนได้อีกด้วย ในขณะที่นายเจ๊ะอูมา (นามสมมติ), สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2566) ให้ข้อมูลว่า *"...บ้านทอนมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย เช่น เรือกอและ กือโป๊ะ น้ำบูดู การทำเสื่อกระจูด หากได้พัฒนาเป็นพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอนาคตจะเป็นการดีมาก หลังโควิดเราจะเห็นว่าชุมชนมีการฟื้นฟูให้เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวริมทะเลแล้ว แต่เราไม่ควรมองข้ามว่า วัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนที่บอกไปเมื่อกี้จะค่อย ๆ หายไปกับการได้รับวัฒนธรรมใหม่จากการเดินทางของผู้คนหรือนักท่องเที่ยว ฉะนั้นการได้สร้างโรงเรียนศูนย์ หรือกลุ่มเครือข่ายในการสร้างความรู้อนุรักษณ์โดยเฉพาะเรือกอและจะดีมาก ๆ บ้านทอนจะไม่ใช่เพียงแค่เป็นชุมชนการท่องเที่ยวแต่เป็นชุมชนและเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตามมาด้วย..."* อนึ่งชุมชนมองว่าการสร้างทรัพยากรการเรียนรู้เกี่ยวกับเรือกอและจำลองควรดำเนินขึ้นคู่ขนานกับกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียน ควรหาบุคคลที่ที่จะมาร่วมสร้างสื่อหรือวัสดุที่ใช้ในการสอนและเรียนรู้ เช่น คู่มือ หนังสือเรื่องเล่า สื่อออนไลน์ หรือสื่อสังคม ทั้งนี้เพื่อเป็นการสนับสนุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนให้สามารถปรากฏในเชิงประจักษ์มากกว่าอยู่ในเรื่องเล่าที่ไม่มีการบันทึก

การอภิปรายผล

สถานะของความรู้ว่าด้วยเรือกอและจำลอง ยังคงดำเนินขึ้นในฐานะมรดกวัฒนธรรมของชุมชนบ้านทอน อันแสดงให้เห็นว่าเรือกอและเป็นตัวแทนทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์นี้ว่าเป็นภูมิวัฒนธรรมของชุมชนได้ สอดคล้องกับกรรมาธิการมรดกโลกหรือ UNESCO ได้ให้การนิยามคำว่าภูมิวัฒนธรรม ว่าเป็นพื้นที่เด่นทางภูมิศาสตร์ หรือทรัพย์สินที่เป็นตัวแทนของธรรมชาติและผลงานของมนุษย์ที่มีลักษณะเด่นเฉพาะ (UNESCO, 2005) แนวคิดนี้เกิดจากการพัฒนาในแวดวงของแหล่งมรดกโลกนานาชาติที่จะไกล่เกลี่ยปรองดองคติทวินิยมแห่งธรรมชาติและวัฒนธรรมในโลกตะวันตก (Pannell, 2006) และคำว่าภูมิวัฒนธรรม มีรากศัพท์มาจากกลุ่มประเทศทางยุโรปตอนเหนือ ซึ่งเกิดจากความนิยมชมชอบในประเด็นภูมิทัศน์ทางชนบท โดยการเขียนภาพวาดทิวทัศน์ชนบทและธรรมชาติ (James and Martin, 1981) ในขณะที่อมร กฤษณพันธุ์ (2555) ได้นำเสนอว่า ภูมิวัฒนธรรมเกิดจากการผสมผสานกันระหว่างองค์ประกอบภูมิทัศน์ทั้งทางวัฒนธรรม และธรรมชาติของท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพื้นที่แห่งนั้น ดังเช่นที่ผู้วิจัยกล่าวไปข้างต้นยังมีงานเขียนของปิ่น บุตรี (2557) ที่กล่าวในทำนองเดียวกันว่าในพื้นที่หาดบ้านทอนจะมีการนำรูปเรือกอและจำลองมาตั้งแสดงให้เห็นถึงจุดเด่นของพื้นที่แห่งนี้ โดยตามชายหาดหากชาวประมงไม่ได้นำเรือออกจากทะเล ผู้คนสามารถเห็นเรือกอและจอดอยู่เรียงรายตามชายหาดอันแสดงให้เห็นความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดของผู้คนในชุมชมกับธรรมชาติ เพื่อยืนยันถึงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นว่าเรือกอและชุมชนบ้านทอนเป็นทรัพย์สินที่เป็นตัวแทนของธรรมชาติและผลงานของมนุษย์ที่มีลักษณะเด่นเฉพาะนั้น ผู้วิจัยชวนสะท้อนได้จากการเลือกชุมชนบ้านทอนเป็นพื้นที่ถ่ายทำเพื่อเป็นส่วนประกอบฉากในภาพยนต์เรื่องของแขก

ที่กำกับโดยเกรียงไกร มณวิจิตร (2566) ที่ฉายผ่านโรงภาพยนต์ทั่วประเทศไปแล้วเมื่อวันที่ 28 กันยายน 2566 ที่ผ่านมา

จากผลการวิจัยพบว่า 1) บุคคลที่มีความรู้ความสามารถในการทำเรือกอและถือเป็นตัวแทนของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคลที่คนในชุมชนให้ความสำคัญ ทั้งนี้ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่าแหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล มีความรู้โดยตรงจากบรรพบุรุษ ในการเรียนรู้เรื่องเรือกอและจึงไม่ได้เพื่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชน แต่หากคือกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของผู้คนในอดีตที่ส่งต่อกันมา จึงอาจกล่าวได้ว่ากลุ่มคนเหล่านนี้คือปราชญ์ชาวบ้านที่ทรงคุณค่า ซึ่งสอดคล้องกับมูลนิธิสัมมาชีพ (2566) ที่ได้ยกย่องเชิดชูปราชญ์ชาวบ้านว่ากลุ่มคนเหล่านี้คือผู้สร้างความรู้ให้กับชุมชน ขยายความรู้ แบ่งปันต่อสังคม จนก่อให้เกิดการนำไปปฏิบัติ ขยายผลในวงกว้าง ผลงานต่าง ๆ ที่กลุ่มคนเหล่านี้ได้ส่งต่อให้ชาวบ้านได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับชุมชน ท้องถิ่น หรือระดับประเทศจึงต้องยกย่องเชิดชูเป็นกำลังใจอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ 2) แหล่งเรียนรู้ประเภทสิ่งก่อสร้างที่กล่าวถึงในผลการวิจัยนั้นพบว่า อนุสาวรีย์เรือกอและจำลอง ป้ายสำนักงานที่มีลวดลายเรือกอและ ป้ายบอกถนนที่มีลักษณะเรือกอและ ลวดลายเรือกอและตามฝาผนังของรีสอร์ท โรงเรียนในชุมชน ก็นับได้ว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภาพสะท้อนถึงสัญลักษณ์ของชุมชน ดังที่ ยศ สันตสมบัติ (2546) อ้างถึงใน อับดุลเลาะ เจ๊ะหลง (2564) ที่กล่าวว่า วัฒนธรรมเป็นความคิดร่วมเป็นค่านิยมทางสังคมที่เป็นตัวกำหนดแบบแผนชุมชนผ่านการเรียนรู้ ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนรุ่นหนึ่ง เช่นเดียวกับ นิลุบล คงเปรม และคณะ (2566) ในการสร้างชุมชนให้มีศักยภาพ ต้องครอบคลุมเรื่องการพัฒนาความโดดเด่นเรื่องอัตลักษณ์ชุมชนที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของชุมชนร่วมด้วย ในขณะที่ 3) แหล่งเรียนรู้ประเภทสื่อ จะพบว่ามีผู้คนมากมายที่ให้ความสนใจมาทำวีดีโอ มีการทำรายการโทรทัศน์ สื่อโสตทัศน์ รวมถึงนำสื่อดังกล่าวไปใช้เป็นสื่อประกอบการเรียนรู้ในระบบการศึกษาได้น่าสนใจ โดยเฉพาะแหล่งเรียนรู้สื่อบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ เช่นบล็อก วิกิพีเดีย ยูทูป เฟซบุ๊ก โดยที่ส่วนใหญ่ผู้คนสามารถที่จะทำความรู้จักเรือกอและจำลองจากสื่อดังกล่าว ทั้งนี้ในงานวิจัยของหฤษฐ์ เติมสูงเนิน (2566) กล่าวถึงการใช้สื่อสังคมออนไลน์นั้นก็เพื่อให้เกิดการประชาสัมพันธ์ชุมชนทั้งนี้ประโยชน์ของการใช้สื่อดังกล่าวก็เพื่อสร้างการรับรู้ให้กับนักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลสารสนเทศในชุมชนได้อย่างรวดเร็ว และนักท่องเที่ยวสามารถนำข้อมูลไปใช้ในการตัดสินใจเพื่อการท่องเที่ยวได้อีกด้วย อนึ่งงานวิจัยของปรีดา นัคเร และคณะ (2566) ได้ให้ข้อเสนอในการพัฒนาเรื่องสื่อเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนว่า ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาช่องทางในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของชุมชนที่มีความพร้อมด้านการจัดการท่องเที่ยว เพื่อขยายกลุ่มเป้าหมายและถือเป็นการสร้างโอกาสในการเดินทางมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวมากขึ้น

การได้มาซึ่งความรู้เรือกอและจำลองถือเป็นการสืบทอดมาจากเรือกอและเรือประมงพื้นบ้านของชาวนราธิวาสในอดีต เรือกอและจำลองได้รับความนิยมอันเนื่องจากได้รับการสนับสนุนให้กลายเป็นสินค้าของที่ระลึกที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ที่ทำจากไม้ตะเคียน ไม้กระท้อน และไม้พะยอม และนำมาประกอบเป็นลำเรือ ความงดงามของลำเรืออันเกิดจากการใช้สีน้ำมัน ส่วนใหญ่มีลายพญานาค ลายบุหรง ลายสิงห์ และลายมังกรในการใช้ในการออกแบบสร้างสรรค์ ในขณะที่ สัญชัย นงรัตน์ (2563) กล่าวถึงลักษณะของเรือ

กอและว่าเป็นเรือประมงที่มีรูปพรรณสัณฐานเพรียวลม ไม่ต้านลม แต่เป็นเรือที่อยู่ในอาการโคลงเคลงเมื่อลงในน้ำ ลักษณะท้องเรือที่อยู่ใต้น้ำกลม และกาบเรือจะผายออกจึงล่มยากเมื่อถูกคลื่นลมจะโคลงเคลง อนึ่งหากกล่าวถึงความหมายของคำว่า “กอและ” หมายถึง “โคลงเคลง” อนึ่งสิ่งที่น่าสนใจภายใต้สินค้าทางวัฒนธรรมเหล่านี้คือ อิทธิพลทางความคิดความเชื่อตามอุดมคติทางศาสนา จิตวิญญาณ หรือสิ่งสูงสุดอื่น ๆ ยังคงเป็นแกนหลักของกระบวนทัศน์ในการมองสินค้าทางวัฒนธรรมชิ้นนี้ ในงานวิจัยของณภัทร ประศาสน์ศิลปะ และคณะ (2565) ได้กล่าวถึงเรื่องคติความเชื่อท้องถิ่นจากมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมลายูว่า คติความเชื่อถือเป็นเรื่องราวที่ชาวบ้านเล่าต่อกันมาและนำไปสู่การสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน โดยที่เรื่องราวและพฤติกรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่ถูกยอมรับและนำมาปฏิบัติจนเกิดเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต งานวิจัยข้างต้นยังได้กล่าวเพิ่มเติมได้น่าสนใจว่า คติความเชื่อมีบทบาทสำคัญต่อชุมชนในลักษณะที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม ดังเห็นได้จากที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปข้างต้นว่าชุมชนบ้านทอนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับภูมิปัญญาเรือกอและ อนึ่งงานวิจัยที่ผู้วิจัยได้หยิบยกมานั้นยังได้กล่าวอีกว่า คติความเชื่อท้องถิ่นที่แฝงอยู่ในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมลายูมีความเชื่อมโยงกับคติความเชื่อทางศาสนาในลักษณะปรัชญา คำสอน คติความเชื่อในความหวังและสันติภาพ คติความเชื่อที่มีต่อความรักในบ้านเมืองและรักในท้องถิ่นของตัวเอง คติความเชื่อเกี่ยวกับจักรวาลและคติความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ คติความเชื่อในเทพเจ้า อย่างไรก็ตามความรู้เรื่องเรือกอและจำลองยังคงอยู่ในสภาวการณ์ที่น่าเป็นห่วงโดยเฉพาะความไม่แน่นอน การไหล่บ่าของวัฒนธรรมอันเกิดจากการเปิดพื้นที่ไร้พรมแดน ทำให้ผู้เขาสามารถรับเอาวัฒนธรรมอื่น ๆ ได้เร็วกว่าปกติที่เคยเป็นมา ในขณะที่ผลของภัยพิบัติจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 เป็นจุดตัดให้เด็กและเยาวชนในชุมชนมีโอกาสในการเชื่อมต่อกับโลกภายนอกมากกว่าเดิมและรวดเร็ว โดยที่เยาวชนบางกลุ่มมองข้อมูลและความรู้จากวัฒนธรรมว่าไม่น่าสนใจ เกิดการละเลยความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นตามมาอีกด้วย อย่างไรก็ตามประเด็นเหล่านี้ โปรดปราน เสริญวงศ์สัตย์ (2566) ได้ให้ข้อเสนอว่า โลกในศตวรรษที่ 21 เป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารท้องถิ่นต้องให้ความสำคัญในการเข้ามามีบทบาทต่อการทำงานของท้องถิ่น โดยเฉพาะการพัฒนาระบบการจัดการในชุมชนท้องถิ่น จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการทำงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ได้ด้วย

การใช้ความรู้เรือกอและจำลองในชุมชน ส่วนใหญ่แล้วเรียนรู้ผ่านการแบ่งปันประสบการณ์อย่างไม่เป็นทางการระหว่างผู้คนในชุมชนกันเอง ผลการวิจัยประเด็นนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปารณีย์ ศรีสวัสดิ์ (2566) ที่กล่าวถึง แนวทางส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชนควรเรียนรู้ผ่านการจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริง โดยเปิดโอกาสให้กลุ่มเป้าหมายได้เลือกประเด็นการเรียนรู้ใกล้ตัวที่อยู่ในชุมชน รวมทั้งต้องสามารถจัดการเรียนรู้ในรูปแบบปฏิบัติการเรียนรู้ด้วยตนเองจึงจะเหมาะสม ซึ่งผลการวิจัยที่ได้ศึกษามาถือมีความสอดคล้องในเชิงการนำไปพัฒนาการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนต่อไปได้ อย่างไรก็ตามกระบวนการคิดที่เน้นผลลัพธ์เชิงเศรษฐกิจอาจจะส่งผลดีต่อการยกระดับเศรษฐกิจของชุมชนได้ ในขณะเดียวกันกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการมีสวนร่วมอาจจะปรากฏได้ยากเนื่องจากชุมชนมุ่งเน้นผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจมากกว่าทางจิตวิญญาณ ประเด็นนี้ สอดคล้องกับงานเขียนของกรพินธุ์ พัวพันสวัสดิ์ (2566) โลกเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 วิกฤติทางการเงิน สิ่งแวดล้อม สงคราม รวมถึงภัยพิบัติจากธรรมชาติดังเช่นโควิด 19 ต่างสะท้อนให้เห็นว่าทุนนิยมในปัจจุบันไม่

เพียงเป็นส่วนให้เกิดวิกฤติแต่ยังหาประโยชน์จากวิกฤติได้อีกด้วย โดยการทำให้การเรียนรู้ของผู้คนในชุมชนได้เปลี่ยนไปจากการเรียนรู้เพื่อการดำรงอยู่ในชุมชนอย่างพอเพียงไปสู่การดำรงอยู่ภายใต้ทุนนิยมที่ต่างรับผลอยู่ในรูปแบบของเงิน โดยลดความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน

ปัญหาการถ่ายทอดความรู้ของเรือกอและจำลองในชุมชน ปรากฏขึ้นมากในกลุ่มเยาวชนทั้งในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษาที่จ่างล้วนไม่ตระหนักถึงคุณค่าวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ โดยถือว่าเป็นการละเลยความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น เยาวชนในฐานะผู้รับการถ่ายทอดยังขาดความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรมชุมชน ในขณะที่ชุมชนเองยังขาดกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนของสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้ยังรวมถึงการขาดการสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ในชุมชน และขาดการสร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องในขณะที่งานวิจัยของเยาวลักษณ์ สุวรรณแข และคณะ (2566) กล่าวสอดคล้องเพื่อให้การถ่ายทอดความรู้ประสบความสำเร็จต้องอาศัยการถ่ายทอดความรู้ที่หลากหลายทั้งในรูปแบบออนไลน์และในเชิงกายภาพ ต้องมีการรวบรวมข้อมูล มีการติดตามผล รวมถึงต้องสามารถรวบรวมผลออกมาในเชิงประจักษ์และนำไปปรับปรุงต่อไป สำหรับการสร้างความรู้ใหม่ในประเด็นเรือกอและจำลองต้องให้ความสำคัญกับความรู้ในการสืบสานและอนุรักษ์ โดยกำหนดให้มีการการวางแผนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน สร้างโครงสร้างหน้าที่หรือสร้างความรับผิดชอบในชุมชนโดยชุมชน ครูหรือผู้เชี่ยวชาญด้านเรือกอและจำลองต้องได้รับการสนับสนุนอย่างเป็นทางการ โดยที่ต้องมองว่าการเรียนรู้ควรให้โอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและมีปฏิสัมพันธ์กันด้วย ซึ่งกระบวนการดังกล่าวมีความสอดคล้องกับงานเขียนของอุทัย ปริญญาสุทธินันท์ (2561) ที่กล่าวว่าการสร้างความรู้ควรสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมผ่านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การฝึกอบรม รวมถึงต้องสามารถนำประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนไปสู่การสร้างคู่มือ เอกสาร หรือตำราที่เกี่ยวข้องจึงจะทำให้เกิดความยั่งยืนต่อไปได้ ทั้งนี้ต้องรวมถึงการออกแบบและวางแผนให้ชุมชนสามารถนำเสนอผลงานศิลปะหรือความรู้ในชุมชนในเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่สาธารณะด้วย

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

การศึกษาสถานะของการจัดการความรู้เพื่อสืบสานและอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นเรือกอและจำลองเป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของภูมิวัฒนธรรมที่มีลักษณะการทำความเข้าใจระบบคุณค่า ความหมายทางความคิด และความรู้สึกตามการรับรู้และประสบการณ์ของชุมชนอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับชุมชนจึงต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมถึงแนวทาง รูปแบบกิจกรรมในเชิงปฏิบัติการที่สามารถวัดและประเมินผลการเปลี่ยนแลงของการสืบสานและอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นเรือกอและจำลองในชุมชนร่วมด้วย จึงอาจกล่าวว่าเป็นการสืบสานและอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมที่เป็นประจักษ์และยั่งยืนได้ ในอีกด้านหากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่มีนโยบายในการรื้อฟื้นวัฒนธรรมของชุมชน หรือนำไปเป็นส่วนหนึ่งของการพิจารณาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อบรรจุไว้ในระบบการเรียนการสอนทั้งในและนอกระบบการศึกษา บทความวิจัยฉบับนี้จะเป็นทางเลือกในการนำเอาไปปรับใช้ได้ในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

กรพินธุ์ พัวพันสวัสดิ์. (2566). ข้อถกเถียงของฝ่ายซ้ายร่วมสมัยต่อสภาวะทุนนิยมยุคปลาย: ทุนนิยมหลากคุณศัพท์. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 19*(1). 345-373.

เกรียงไกร มณวิจิตร. (2566). *ของแขก.* https://movie.kapook.com/view268078.html

ณภัทร ประศาสน์ศิลป์ และศราวุฒิ ปิ่นทอง. (2565). คติความเชื่อท้องถิ่นจากมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมลายูปัตตานีผ่านการออกแบบสื่อในบริบทร่วมสมัย. *วารสารกระแสวัฒนธรรม, 23*(44). 47-57.

นิลุบล คงเปรม, กิตติทัช เขียวฉอ้อน, และมัชฌิมา อุดมศิลป์. (2566). การพัฒนากิจกรรมไมซ์ในแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนตามอัตลักษณ์วิถีชุมชนเมืองต้องห้ามพลาดPlus จังหวัดนครปฐม. *วารสารวิชาการเซาธ์อีสท์ บางกอก (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), 9*(1). 1-14.

ปรีดา นัคเร, ลดาวัลย์ แก้วสีนวล, และเพียงพิศ ศรีประเสริฐ. (2566). กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาบ้านนาแงะตำบลนาเหรง อำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช. *นาคบุตรปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 15*(1). 1-12.

ปารณีย์ ศรีสวัสดิ์. (2566). รูปแบบการเรียนรู้ในการปรับตัวของภูมิปัญญาท้องถิ่นตามภูมินิเวศ เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชน. *วารสารชุมชนวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, 17*(3). 126-140.

ปิ่น บุตรี. (2557). *“เรือกอและ” บางนรา งามวิจิตรนาวาศิลป์ มรดกแผ่นดินล้ำค่า.* https://mgronline.com/travel/detail/9570000101732

โปรดปราน เสริญวงศ์สัตย์. (2566). ศาสตร์พระราชากับการพัฒนาท้องถิ่นในศตวรรษที่ 21. *วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสน*ศาสตร์. *5*(1).

ผู้จัดการออนไลน์. (2566). *ชาวนราฯ ร่วมชมการซ้อมแข่งขันเรือกอและ-เรือยอกอง-เรือคชสีห์ ชิงถ้วยพระราชทาน*. https://mgronline.com/south/detail/9660000085271

มงคลชัย วิริยะพินิจ. (2565). *มองวัฒนธรรมสู่การจัดการความรู้.* สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มูลนิธิสัมมาชีพ (2566). *มูลนิธิสัมมาชีพ มอบรางวัล 4 ปราชญ์ชาวบ้าน ‘ต้นแบบสัมมาชีพ’ ประจำปี 2566*. https://coolzaa.com/right-livelihoods-061023/

ยศ สันตสมบัติ. (2546). *มนุษย์กับวัฒนธรรม.* (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เยาวลักษณ์ สุวรรณแข, ลัดดา ประสารก้อง, กิดากร บุญช่วย, และปริญญ์ ขวัญเรียง. (2566). การถ่ายทอดความรู้ด้วย SECI Model เพื่อการสร้างมูลค่าเพิ่ม ให้ผลิตภัณฑ์การเกษตรของวิสาหกิจชุมชนตำบลนาข้าวเสีย และเครือข่าย อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง. *วารสารอินทนิลทักษิณสาร, 18(1).*

สัญชัย นงรัตน์. (2563). *การถ่ายทอดภูมิปัญญาเรือกอและในจังหวัดชายแดนภาคใต้.* (วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์).

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (ม.ป.ป.). *โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.* http://km.rdpb.go.th/

หฤษฐ์ เติมสูงเนิน, ศิริวรรณ อนันต์โท, และไพบูรณ์ คะเชนทรพรรค์. (2566). การใช้สื่อออนไลน์เพื่อการท่องเที่ยว ในจังหวัดเพชรบูรณ์. *วารสารนิเทศศาสตร์*, *27*(2). 88-99.

อมร กฤษณพันธุ์. (2555). สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในบริบทพลวัตภูมิทัศน์วัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนชาวแพแม่น้ำสะแกกรัง จ. อุทัยธานี. *สิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างวินิจฉัย*, *11*(1). 1-13.

อรศรี งามวิทยาพงศ์. (2549). *กระบวนการเรียนรู้ในสังคมไทยและการเปลี่ยนแปลงจากยุคชุมชนถึงยุพัฒนาความทันสมัย.* วิทยาลัยการจัดการสังคม.

อับดุลเลาะ เจ๊ะหลง. (2564). ชุดความรู้ทางวัฒนธรรมกับการเป็นพลเมืองในสังคมพหุวัฒนธรรม. *วารสารวิจัยสังคม, 44*(1). 129-164.

อุทัย ปริญญาสุทธินันท์. (2561). *การจัดการชุมชน.* สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

James, P. E., & Martin, G. (1981). *All Possible World: A History of Geographical Ideas*. John Wiley and Sons.

Pannell, S. (2006). *Reconciling Nature and Culture in a Global Context: Lessons from the World Heritage List.* James Cook University, Cairns.

UNESCO. (2005). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. UNESCO World Heritage Centre. Paris. 84- 83.